

УДК 37.091.12:005.745

Смарт-освіта: широка доступність знань чи шлях до незнання?

Людмила Сокурянська,

доктор соціологічних наук, професор,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Які тільки номінації не отримувало суспільство у другій половині ХХ — початку ХХІ століття: постіндустріальне, постмодерне, техногенне, технотронне, інформаційне, мережеве, цифрове, суспільство ризику, суспільство знань, суспільство мудрості (і це далеко не повний перелік). При цьому більшість соціальних дослідників схиляються до того, що смарт-суспільство — це не новий тип суспільного устрою, а лише черговий етап становлення інформаційного суспільства, зумовлений бурхливим розвитком смарт-технологій. Водночас науковці, зокрема соціологи та філософи, ставлять питання про те, чи впливає використання смарт-технологій на соціальну динаміку, чи перетворюють вони характер соціальної взаємодії, чи виступають чинником суспільного прогресу, забезпечуючи більш високий рівень якості життя людей в цілому чи тільки його матеріального складника [1]. Не заглиблюючись у питання про критерії суспільного прогресу, зазначимо лише, що серед них чільне місце має посідати так званий «індекс щастя». Та чи стали люди щасливішими завдяки смарт-технологіям? На нашу думку, ні. Згадаємо відомих радянських сатириків: «Радіо є, а щастя немає».

Проте зупинити науково-технічний прогрес неможливо, тому, хочемо ми, чи ні, а смарт-технології, ті самі «розумні речі» стають сьогодні невід'ємною частиною людського життя, наближаючи нас до смарт-суспільства зі всіма його перевага-

ми та ризиками. На жаль, в академічному, медійному та повсякденному дискурсах частіше йдеться про здобутки інформаційної ери (представників такої позиції ми відносимо до «смарт-оптимістів»), ніж про негативний вплив на психологічний, інтелектуальний та моральний стан людини інформаційно-комунікаційних технологій (тих, хто акцентує свою увагу на цьому, ми відносимо до «смарт-песимістів»). Останнє, на наш погляд, актуалізує потребу в наукових дослідженнях, спрямованих на виявлення можливих шляхів мінімізації такого впливу, зокрема на з'ясування місця освіти у цьому процесі. Акцентуючи увагу на ролі освіти, ми виходимо з того, що саме стан освітньої сфери, її «оснащення» смарт-технологіями є важливою детермінантою становлення та розвитку інформаційного суспільства, зокрема у такій його іпостасі, як смарт-суспільство.

Мета цієї публікації полягає у визначенні перспектив становлення та розвитку смарт-освіти в Україні, можливих здобутків такої освіти та чинників, що гальмують її поширення у вітчизняному освітньому просторі.

Реалізуючи цю мету, перш за все зазначимо, що в останні роки з'явилося чимало наукових публікацій, присвячених смарт-освіті (див.: [1, 2, 3, 4]). В академічному дискурсі смарт-освіта визначається як «організована та така, що здійснюється з використанням технічних інновацій та Інтернету, взаємодія предмету науки, слухача, викладача та інших учасників

процесу, спрямованого на формування системного багатовимірного бачення предмету науки, включаючи його різноманітні аспекти (економічний, правовий, соціальний, технологічний тощо)» [2].

Не заперечуючи право на існування саме такої дефініції поняття «смарт-освіта», зазначимо, що феномен, який позначається цим поняттям, — це використання смарт-технологій, за допомоги яких створюється інтерактивне освітнє середовище, приналежність до якого надає можливість будь-якій людині у будь-якому місті та у будь-який час долучатися до світового контенту, що знаходиться у вільному доступі.

Здійснений нами аналіз наукових публікацій з обраної проблеми дозволив виокремити основні принципи смарт-навчання: гнучкість навчання в інтерактивному та інтегрованому освітньому середовищі, спільне використання контенту всіма вишами, персоналізація та адаптація навчання до освітніх смарт-технологій. З огляду на ці основоположні принципи смарт-навчання, ми не можемо зрозуміти, на чому засновується оптимізм деяких наших колег щодо можливості розвитку смарт-освіти в українському суспільстві. Адже поки що Україна не належить до тих країн (як-от Австралія, Південна Корея, Японія), які проголосили смарт-ідею національною ідеєю. Більш того, реальний стан вітчизняної системи освіти, до вивчення якого активно звертаються соціологи, в тому числі автор цієї публікації, не відповідає зазначеним вище принципам (характеристикам) смарт-навчання. Чинники, що гальмують становлення смарт-освіти в нашій країні, можна поділити на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних ми перш за все відносимо кризовий стан вітчизняної економіки та низький рівень державного фінансування наукових досліджень. Саме це перешкоджає створенню інтерактивного освітнього середовища, яке має бути оснащеним різноманітними смарт-технологічними засобами, зокрема такими, як «розумні дошки» (Smart Board), функціонування яких неможливе

без відповідного програмного забезпечення. Скільки українських вишів мають сьогодні такі дошки та такі програми? Чи має вітчизняна наука кошти на розробку новітніх електронних засобів освіти? Відповідь на ці питання очевидна.

Що стосується суб'єктивних чинників, що гальмують, дигіталізацію освітньої системи, зокрема вищої школи, то до них ми, в першу чергу, відносимо невмотивованість більшості студентів до навчання та незацікавленість викладачів у реформуванні вищої освіти, в тому числі у впровадженні смарт-технологій у навчальний процес. Як свідчать результати соціологічних досліджень, здійснених кафедрою соціології ХНУ імені В. Н. Каразіна, масовізація вищої освіти призводить до того, що від 60 % до 70 % студентів приходять до вишу лише за дипломом, використовуючи інтернет здебільшого для того, щоб скачати реферат чи курсову роботу та отримати бали, а не знання [5]. З огляду на це, про яку персоналізацію освіти можна говорити.

За даними фокусованих групових інтерв'ю з викладачами вишів, проведених за нашої участі САУ у 16 містах країни, реформування вищої освіти, зокрема в бік її оснащення смарт-технологіями, не викликало ентузіазму у наших респондентів. При цьому певний спротив цим процесам відчувався не тільки у викладачів старшого віку (як на це можна було очікувати), а й у представників інших вікових груп, зокрема у молодих викладачів. Останні пояснювали це саме невмотивованістю студентів до навчання: «Навіщо докладати зусилля, якщо до отримання знань (саме знань, а не інформації) прагнуть не більше 5 % студентів?» (викладачка математики, 29 років).

У цьому контексті підкреслимо нетотожність понять «знання» та «інформація». Останнє є більш широким поняттям, яке означає відомості щодо тих чи інших людей, подій, явищ, процесів, речей тощо, які ми одержуємо незалежно від форми їхнього подання. Знання — це усвідомлена та перевірена практикою, власним чи уза-

гальненим суспільно-історичним досвідом інформація; результат оволодіння людиною дійсності, її діяльнісного пізнання. Отже широкий доступ до інформації не завжди означає доступ до знання.

Головним ризиком розповсюдження смарт-технологій, зокрема в освіті, є, на нашу думку, легкість, з якою сьогодні можна отримати інформацію про будь-що. Завдяки цьому сучасна молодь не привчається трудитися, не сприймає навчання як працю, не може відрізнити недостовірну інформацію від інформації, яка може привести до знання. Приходячи до вишу, молода людина вже має величезний досвід користування електронними ЗМК, бо почала спілкуватися з ними ще у ранньому дитинстві. На думку багатьох дослідників, зокрема німецького психіатра М. Шпітцера [6], це може призвести і вже призводить до згубних наслідків,

в тому числі до такої нової хвороби, як цифрове слабоумство.

Підводячи підсумки, зазначимо, що, поділяючи занепокоєння М. Шпітцера щодо небезпечних тенденцій, пов'язаних з дигіталь-адикцією, що набуває поширення в сучасному світі, ми не відносимо себе ані до смарт-песимістів, ані до смарт-оптимістів. Нам ближче позиція смарт-реалістів. Бо, виходячи з наукового кредо нашого Вчителя — О. О. Якуби, яка завжди підкреслювала, що соціолог має вивчати реальні соціальні процеси, ми вважаємо, що, досліджуючи смарт-освіту, ми маємо зосереджувати увагу не на тому, що вона повинна дати людині та суспільству в цілому, а на реальному стані вітчизняної освітньої системи, можливостях, проблемах та ризиках використання нею смарт-технологій та шляхах мінімізації цих ризиків.

Література:

1. Ардашкин И.Б. Смарт-общество как этап развития новых технологий для общества или как новый этап социального развития (прогресса): к постановке проблемы [Электронный ресурс] // Вестник Томского государственного университета. Философия, социология, политология. 2017. № 38. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/smart-obschestvo-kak-etap-razvitiya-novyh-tehnologiy-dlya-obschestva-ili-kak-novyy-etap-sotsialnogo-razvitiya-progressa-k-postanovke>
2. Тихомиров В.П. Смарт-образование как основная парадигма развития информационного общества [Электронный ресурс] / В.П. Тихомиров, Н.В. Днепровская. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/v/smart-obrazovanie-kak-osnovnaya-paradigma-razvitiya-informatsionnogo-obschestva>
3. Шубина И.В. Смарт и развитие современного образования // Экономика, статистика и информатика. 2015. № 3. С. 17–19.
4. *Smart Technology based Education and Training* // *Smart Digital Futures*. Amsterdam: IOS Press BV. 2014.
5. *Українське студентство у пошуках ідентичності* : монографія ; за ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокур'янської. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 520 с.
6. Шпітцер М. Антимозг : цифровые технологии и мозг ; пер. с нем. А. Гришина. Москва : АСТ, 2014. 288 с.

Lyudmila Sokuryanska

SMART-EDUCATION: IS THE WIDTH ACCESSIBILITY OF KNOWLEDGE OR THE WAY TO THE LACK OF KNOWLEDGE?

Abstract

The article is devoted to the analysis of smart education formation and development problems as an integral part of smart society. It is noted that the formation of a smart society is an objective process associated with the rapid development of smart technologies. Some definitions of "smart society" and "smart education" are given. The basic characteristics of smart education and the principles of smart learning organization, in particular, such as the flexibility of learning in the interactive educational environment, the sharing of content with all higher educational institutions, the integrated learning environment, the personalization and adaptation of learning are determined. The focus is on the objective and subjective factors that slow the formation and development of smart education in contemporary Ukraine. Among the objective factors it is accentuated on such as the crisis situation of the national economy, low level of state financing of scientific research and the phenomenon of "brain drain"; among the subjective ones — the unmotivated majority of students to obtain knowledge (and not the document of the completion of high school) and the lack of teacher's interest in the reform of the national educational system, including the introduction of smart technologies in the educational process.

Key words: smart society, smart technologies, smart education, principles of smart learning, factors of slowing the development of smart education.